

ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА „ПРОСВІТИ“.

Ч. 2. — Львів, 1923.

ФС
Тз/Ч(Рос)
К. 82

НАЦІОНАЛЬНА
ПАРЛАМЕНТСЬКА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ

КНЯЖИЙ ГОРОД ГАЛИЧ.

Написав **І. Крипякевич.**

Княжий город Галич.

I.

(Початки Галича. Город в давних часах. Галицькі руїни. Де лежав старий Галич?)

Галич згадується перший раз в літописях 1141 р. Початок міста виводили від якогось Галиці і в давніх часах показували коло міста Галичину могилу; але нині не знаємо навіть, де стояла та Галичина могила, бо біля Галича могил є багато. Галич се один з найстарших наших городів. Ще в нинішніх часах знаходять в землі камінні сокири, прилади з рога, глиняну посудину, стару зброю, — все те річі з непамятного часу, зперед кількох тисяч літ; на місці, де тепер стоїть Галич, колись були села, по котрих навіть назва не лишилася, мешкали люди, про яких пам'ять загинула. До більшого значіння прийшов Галич аж тоді, коли в Галичині запанували потомки князя Володимира Великого, а особливо коли 1144 р. переніс тут столицю князь Володимирко. Тоді з незначної наддністрянської осади став Галич великим і славним містом.

В давніх наших містах по середині стояв все оборонний замок, город. Город ставлено на високій, стрімкій горі, серед яруг або над рікою, щоби легко було оборонитися перед ворогом. З тих боків, де приступ був лекший, город обезпечували високими валами, висипаними з землі; в деяких місцях був тільки один вал, де инше ішли два або три вали, один за другим, на валах будовано ще деревляні укріплення, стіни; се були пні і бальки дерева, споєні разом; поверх засипували їх землею або мастили грубо глиною, щоби вхоронити їх перед огнем. Між укріпленнями стояли вежі або стовпи, будовані з дерева або каміння. До замку вели в однім місці ворота, муровані з каміня; через

рови були перекинені зводні мости, які можна було на ніч підносити в гору. В середині серед валів і стін стояв княжий двір, церкви, дома визначніших бояр, а також комори, де підчас війни міщани ховали своє майно. Міщанські дома стояли за валами, нижче під замком, на рівнині; тут також були вали і рови для оборони перед ворожим нападом; але ці укріплення рідко коли були сильні і зпоза них можна було боронитися тільки короткий час: в небезпеці міщани хоронилися на гору, до города.

З літописів знаємо, що Галич був збудований таксамо як інші українські міста. На горі стояв город і там містився княжий двір; в городі була церква Богородиці дуже сильно збудована, так що деколи підчас війни заміняли її на замок і звідтам билися; була там і друга церква Спаса і від неї вів перехід, галерія, до княжого двора, — звідтам був вид на все місто. В городі був також монастир св. Івана. З во-ріт знаємо тільки про „німецькі ворота“. Се і все, що нам переказали літописи.

Але з літописів не можна довідатися про найважнішу річ, де, в якій місці стояв город з княжим замком. Учені історики, які хотіли означити положення стародавнього Галича, зачали шукати з великим трудом за слідами старого міста; бо хоч місто давно пропало, по нім повинні були залишитися якісь пам'ятки і знаки. Дійсно коло Галича знайшлося дуже багато руїн, могил, звалищ, валів і т. и., що тягнуться далеко аж поза сусідні села. Ті останки старих будівель знаходяться в цілій околиці нинішнього Галича: в Залукві, в Святім Станиславі, Соколі, Підгородю, Пітричу; займають вони над Дністром простір на пів милі і на цілу милю від Дністра над Луквою і Лімницею. Такий великий простір займав колись Галич

Але де була середина міста з княжим городом? Сього не можна було довгий час відгадати.

Дехто думав, що давний Галич лежав на тім самім місці, що тепер, а княжий город стояв на нинішній замк-овій горі, де лишилися звалища; але ся будова походить з XIV. в. — в давніших часах про замок не знаємо нічого. Церква Рождества в місті коло мосту може й походити з княжих часів; але тільки стіни задержалися старі, верх збудований в новіших часах.

Інші шукали старого города над Лімницею, де також є стрімке місце, добре до оборони. Недалеко стоїть костел св. Станислава, що був колись церквою св.

Пантелеймона — але тут також тільки стіни і фундаменти старі, покрівля нова. В іншому місці віднайдено фундаменти двох церков, — одна з них звалася церквою Спаса; дещо далше є сліди вежі, округлої форми. Але в сім місці нема слідів ніяких валів і не можна знайти місця, де стояв княжий город.

Аж врешті віднайдено правдиве місце, де стояв княжий замок — це село **Крило с**. Є там висока гора тад рікою **Луквою**, дуже добра для оборони. Гора обведена довкола валами, з одного боку сі вали йдуть в три ряди; се видимі сліди, що колись стояв тут город. Церква Богородиці, яка стоїть в Крилосі серед валів, є старого походження; недалеко є також фундаменти вежі. Довкола знаходяться урочища як **Іванівське**, **Воскресенське**, **Юрівське**, **Данилівське**, **Ілійщина**; є між народом перекази, що колись були там церкви, — і дійсно в деяких місцях відкопано старі фундаменти, багато тесаного каменя, підлог з поливаної цегли, різьблені стовпи, хрестики, печатки і т. и. Не де інше а в Крилосі стояв княжий город; тому село під Крилосом називається **Підгородє**.

Із руїн і останків, які дотепер залишилися, бачимо який широкий був **Галич**, кілька місця займав. Розтягався старий **Галич** далеко понад **Дністром**, **Лімницею** і **Луквою** — не тільки там, де стоїть нинішнє місто, але й на грунтах сіл **Залуква**, **св. Станислав**, **Сокіл**, **Підгородє**, **Крило с**, **Пітрич**! Простір вширш займав пів милі, здовж більше як милю. Оскільки більший був княжий **Галич** від нинішнього міста!...

II.

(**Галич** за князів **Володимира** і **Ярослава** **Бунт Галича**. **Гість з Греції**. **Смерть Настаськи**. **Боротьба за Галич**. **Князь Роман**. **Посли з Риму**).

Славна була минувшина **Галича**. **Славна** — але й неспокійна та страшна. Неодну тяжку хвилю пережив наш народ, **нераз** плила кров цілими ріками...

Першим князем, що мешкав в **Галичі** як столиці, був як згадано — **Володимирко** (1124—1153). Се був князь гордий, безоглядний в своїх ділах, не зносив ніякого опору. Але й **галицькі** міщани також знали свою ціну, були **богаті** і **могутні** та не думали нікому уступати. От і як тільки засів **Володимирко** в **Галичі** зараз почалася незгода між ним і **громадою**; міщани не хотіли покоритися князеві і бажа-

ли позбутися його. Коли 1145 р. Володимирко раз поїхав на лови, Галичани закликали до міста іншого князя, Івана Ростиславича. На вістку про се Володимирко чим скорше вернувся до міста, але Іван був вже в Галичі і міські ворота були замкнені. Князь розпочав облогу, казав своїм воякам добувати міста. Під Галичем велися завзяті битви, погибло багато людей з обох сторін. Аж вкінці по двох тижнях подужав Володимирко і прогнав Івана і міщани мусіли піддатися і за бунт потерпіли дуже: проводирів казав князь убивати, інших засаджено до в'язниці. Відтепер місто було послухне. Володимирко умер 1153 р.

Інший був син Володимирка, Я р о с л а в (1153—1187); се був князь бистрий в слові і мудрий, ізза великого розуму звали його Осмомислом. Він дбав дуже о добро своєї держави, сам пильнував всіх справ, бажав завести всюди правду і справедливість. За його часів піднеслася дуже галицька земля, зросла в силу і багатство. В старій пісні, „Слові о полку Ігоревім“, так співається про Ярослава: „Галицький Осмомисле-Ярославе! Високо ти сидиш на своїм золотокованім столі, підперши угорські гори своїми зелізними полками, — ти заступив королеви дорогу, зачинив Дунаю ворота, — рядиш суди по Дунаю! Гроза твоя по землях тече! Ти відчиняєш ворота київські; стріляєш з батьківського золотого стола султанів по далеких землях!“... За Ярослава Галич став найславнішим містом в Галичині, ішли туди на княжий двір люди з далеких земель, послали чужих володарів, купці і інші гості. Приїхав тоді до Ярослава з Царгорода царевич Андроник і наш князь прийняв його дуже гостинно; царевич дістав в дарунок кілька городів, з котрих міг брати все, що йому потрібне; в честь гостя уряджував Ярослав бенкети і лови на дикого звіра. Коли Андроник відїзджав, дістав нові дарунки і почесна сторожа відвела царевича до Царгорода.

Та хоч Ярослав був могутнім володарем, не був щасливий в родиннім житю. Жінка його Ольга не здобула собі любови князя; княже серце прихилилося до Настаськи з боярського роду Чагрів. На княжім дворі почалися сварки і незгода; бояри зачали негодувати на князя, вкінці змовилися проти Настаськи, схопили її одного дня і спалили живцем... Князь мусів покоритися перед боярами і присягнути, що від тепер житиме в згоді з жінкою.

В 1187 р. в вересні бачили в Галичині затьміння сонця: серед дня сонце померкло і тьма така була, що видно було

зорі. Тогож року умер князь Ярослав. Як лежав вже хорий на смертній постелі, призвав до себе всіх бояр і міщан, духовних і світських, богатих і бідних і перед ними илачучи говорив „Отці і братя і сини, отсе відходжу з сього світа марного і іду до творця мойого; коли согрішив я чим перед вами, простіть мені“... Так плакав перед людьми три дні і казав роздавати своє майно бідним. Роздавали через три дні по цілім Галичі і не могли всього роздати.

По смерті Ярослава настав в Галичі великий неспокій. Ярослав дав галицьке князівство Олегови, синові Настаськи; против Олега виступив другий син Ярослава, Володимир. До Галичини прийшли Поляки й Угри і почалася завзята війна. В 1 89 р. угорський король Беля здобув Галич і посадив тут на княжім престолі свого сина Андрія. Але народ не привик до чужого пановання і бурився проти Угрів; київський митрополит закликав українських князів до війни з ворогами: „Се чужоплемінники забрали вашу вітчину, не дайте їм панувати!“ Галич хотів здобути собі один незначний князь, Ростислав; хоробро боровся під Галичем молодий князь, але угорські вояки в битві збили його з коня і раненого взяли в неволю. Коли його ледви живого привезено в Галич, вістка про се розбурхала нарід. Міщани піднялися, щоби відбити князя від Угрів і віддати йому пановання. Тоді угорські воєводи приложили смертне зілле до його ран і Ростислав зараз умер. Війна з Уграми йшла далі і на кінець на галицькім столі засів Володимир; але по короткім папованню в 1198 р. він умер, не лишаючи ніякого потомства.

Галич з цілою Галичиною перейшов тоді під пановання волинського князя Романа (1198 – 1205 р.) Се був хоробрий князь і воював багато, а найбільше шкодив Половцям; давна пісня славить лицарські діла Романа: „він кинувся на поганих як лев, сердитий був як рись, нищив їх як крокодиль, переходив їх землю як орел, хоробрий був як тур“... Про славні діла Романа довідався папа римський і прислав до князя послів, намовляв його на латинство та обіцяв йому королівську корону і поміч меча св. Петра для дальшої війни. Тоді Роман підняв свій меч і запитав: „Чи такий меч хоче мені дати папа? Доки я маю свій меч, не хочу купувати иншою ціною, як тільки війною, як батьки і діти наші розмножити українську землю!“... Славний князь погіб у війні з Поляками 1205 р.; в Галичі лишилася Романа вдова з двома малими синами, Данидом і Васильком.

III.

(Боротьба за Галич. Бунт боярства. Насильства Угрів. Князь Данило здобуває Галич).

Знов настала війна в Галичині. Горді бояри не хотіли признавати влади молодих князів, бажали захопити пановання в свої руки; на Галичину стали нападати чужі князі, Угри і Поляки; нелад і замішання трівало майже сорок літ. Зараз по смерті Романа бояри зачали робити пакости княгині, так що вона мусіла втікати з Галича разом з дітьми. Тоді змовилися Угри з Поляками і зайняли Галичину. Бояри пробували боронитися і кликали до себе різних українських князів. Але ні один князь не зміг довше удержатися в Галичі. Князя Романа захопили Угри, коли купався в лазні, і забрали його на Угорщину, а в Галичі засів угорський воєвода. Князя Мстислава самі бояри не допустили до пановання: як хотів вийти до Галича, вивели його на Галичину могилу і зідтам показали йому місто і з насміхом говорили: „От княже, посидів ти на Галичиній могилі, то так якби княжив в Галичі!“... На короткий час заволоділи Галичиною молоді брати, князі Ігоревичі, сини славного Ігоря, що ходив походом на Половців; вони хотіли підірвати силу боярства, змовилися тайно і вирізали п'ятьсот бояр, в різних частинах Галичини!... Але пізніше Угри подужали Ігоревичів і віддали їх в руки боярству, бояри жорстоко пімстилися на князях: довго били їх а потім двох з них повісили. Не хотіли бояри признавати над собою ніякого володаря з княжого роду, бажали задержати пановання в своїх руках; наймогутнійший з бояр Володислав відважився взяти княжу владу для себе — вїхав до Галича, зробив себе князем і засів на княжій престолі. До таких небувалих річей приходило тоді в Галичині.

Але сусідні князі не хотіли дозволити на се, щоби така богата країна лишилася в руках бояр. Угорський король раз-враз посилав свої війська до Галичини і хотів забрати Галич під свою владу; кілька разів були Угри в галицькім замку, навіть угорський королевич коронувався тут на галицького короля, але угорське панування не трівало довго. Нарід все бурився против чужинців, бо Угри були малокультурні і своїм диким поведінням обиджали Галичан, — знущалися над боярами і міщанами, переслідували духовенство, ставили коні в церквах, силувалися завести латинство між православними. Против Угрів накликавав нарід славний галицький

книжник Тимотей, родом з Київа, він доказував, що угорський воєвода Венедикт, се ніхто інший, як а н т и х р и с т ! Інший прегордий угорський старшина, Филя, хотів знищити Галичину до останка; його приповідка була: „один камінь богато горнців побиває“, про його великі замисли говорили, що він хоче обняти землю, висушити море... Але не велось гордим Уграм, Галичани побідили й Филя дістався до неволі. На Угорщину впав такий страх, що ворожбити відраджували угорському королеви іти до Галича, говорили, що як побачить Галич, умре без слави. Хоч угорським королям не вдалося забрати Галич на довше пановання, все таки від того часу звали себе „королями Галичини“.

Серед тих заворушень Романові сини, Данило і Василько жили далеко від Галича, на чужині, — то в Польщі то на Угорщині; з тугою згадували батьківщину, чекали коли прийдуть для них ліпші часи. А нарід також чекав своїх князів. Угорське пановання зносили Галичани з неохотою, таксамо були невдоволені з правління бояр; тому то все ішли заклики до молодих князів, щоби приходили до Галичини і засіли на престолі свого батька.

Перший раз прибув Данило до Галича 1211 р. Бояри прийняли його з великою почесстю і по старому звичаю посадили його на княжий стіл в катедрі Богородиці. Тоді вернула до Галича також Данилова мати; але бояри не хотіли її прийняти і вигнали княгиню з Галича. Малий Данило дуже плакав і не хотів пускати матері, а коли один з бояр хотів відвести силоміць коня, Данило добув меча і кинувся на того боярина, але тільки утяв його коня. Боярам Данило не міг вірити. Зате дуже щиро відносилися до князя галицькі міщани і помагали йому против Угрів і против бояр. В 1230 р. Данило знов прийшов під Галич. Бояри не хотіли впусти-ти його до міста; боярин Семенко, „подібний до лисиці своєю червоністю“, казав підпалити міст на Дністрі, але міст надгорів тільки, не спалився. Данило почав добувати города, де замкнувся угорський королевич; галицькі міщани прийняли князя з радістю і королевич мусів піддатися; Данило пустив його свобідно на Угорщину. Всі прихильники покинули королевича, тільки один боярин, Судислав, пішов за ним. Галичани пращали його з насміхами, кидали за ним камінням і кричали: „Забирайся з города, ворохобнику!“ — Але бояре дальше були неприхильні князеві, бажали його позбутися. Кілька разів робили змову на життя Данила: раз хотіли підпалити хату з ним, другий раз убити його підчас

пиру, — але все те викривалося й Данило зацілів. Бояре відносилися до князя з великими зневагами: на якимсь обіді один з бояр линув Данилови з чаші вином в лице, инший боярин, як їхав до князя, їхав запишаний, в одній сорочці.. Щоби забезпечитися від бояр, Данило скликав в Галичі віче і промовив до міщан: „Чи хочете бути мені вірні та йти зі мною на моїх ворогів?“ Все міщанство крикнуло: „Вірні ми Богу і тобі, нашому володареві, іди з божою помічю!“ А сотський Микула сказав: „Як не побеш пчіл, не будеш їсти меду!“ Бояре налякалися і якийсь час були покірні; але коли Данило раз виїхав з Галича, знов закликали угорського короля і віддали йому місто. — Третій раз добув Данило Галич в 1237 р. Галицьке міщанство знов приняло радо князя. Коли він підїхав під місто, звернувся до Галичан з словами: „О горожани, доки терпітимете пановання чужих князів?“ Тоді міщани скрикнули: „Се володар наш, Богом даний!“ І пустилися на зустріч йому „як пчоли до матки, як жаждушчі до жерела“. Єпископ Артемій і дворський Григорій, що були тоді в Галичі, мусіли також поклонитися князеві. Хоч противні були Данилу, але побачивши, що не можуть удержати міста, удали, що ніби дуже люблять князя, — вийшли напротив зі слізми в очах і з усміхненими лицами, облизуючи собі губи, що втікло від них пановання, — і казали: „Іди, княже, перейми город!“ Данило вїйшов у свій Галич, вступив до церкви Богородиці й сів на столі свого батька, а на знак побіди поставив свою хоругву на німецькій брамі. Від того часу Галич був вже під панованням Данила.

IV.

(Вид Галича за княжих часів. Торговельний рух. Богацтво міщан. Будівлі. Княжий двір. Урядники. Суди. Вїзд князя. Бенкети і забави.)

Гарно виглядав старий Галич. Розкинувся широко понад Дністром по горбах і долинах, здалека світилися верхи церков, муровані двори і палати. На вулицях панував великий рух. З усіх сторін їхали в місто вози, повні всякого богацтва; з поблизьких сіл везли селяне дерево, то збіже, то всякі вироби, то гнали на продаж худобу і коні. Одні прямували до торговиці, инші над Дністер до пристані. Над рікою рух був найбільший. На воді стояли десятки кораблів, сотки більших та менших суден та човнів; маяли в повітрі вітрила й ріжнобарвні прапори. Одні кораблі прийшли зда-

лека, від Чорного моря, привозили до Галича грецьке вино, полудневі овочі, пахуче коріння, дорогу посудину, східні убрання, зброю. На інші з поспіхом накладали галицькі товари, дерево, мід і віск, скіри і футра, збіже, сіль — все те ішло Дністром до моря і далше в грецькі і азійські країни. Над берегом ходили купці, — одні місцеві, з Галича, інші з чужих земель, Араби, Татари, Жиди, Італійці, Серби, — говорили всякими язиками. Порядку пильнували княжі урядники, митники і осмники; вони мусіли бути при кождім купні й продажі та збирали ђплати з купців. Князь мав з торгівлі великі доходи.

Але на торгівлі збирали й міщани великі достатки; богацтво знати було всюди. Боярські і міщанські маєтности розтягалися далеко за містом; не один мав тоді власні фільварки, великі стада худоби, численні стоги збіжа, багато слуг; доми Галичан виглядали як двори, обістя були широкі, комори повні всякого добра. Як виїздив з дому багатий боярин, то їхав в дорогій одіжі, з золотими гудзами, перетиканій золотом і сріблом, з дорогими ланцюгами на грудях; вели перед ним коні прибрані багато, а з заду поспішала юрба слуг і підлесних прислужників. Жіноцтво ходило в показних футрах, на руках носило срібні бранзолети, в ухах і волосою золоті ковтки, на головах вінці з дорогим камінням, — побренькували золотом і сріблом. Церкви були муровані, прикрашені різьбленими стовпами, в середині уладжені з розкішю; підлоги були з різнобарвних цеголок, вікна з різноцвітного скла, стіни з білого і зеленого мarmору, деколи мальовані в гарний спосіб. Образи й ікони світили від золота.

Найбільший рух був на княжім дворі. Тут збиралися всі визначні бояри і міщани, черці і світське духовенство, чужі купці і гості; княжа палата все була повна людей. Багато було й княжих урядників. Княжим двором заряджував дворецький, що мав під своїм доглядом все господарство, а в неприсутности князя вів провід у цілім городі. Княжу канцелярію мав у своїх руках печатник; він підписував всі княжі грамоти і листи та державні документи. Стольник пильнував княжого стола, покладчик мав нагляд над спальнею, ключники і тивуни займалися иншим господарством; до нижчої служби уживали дітських або отроків. На двір сходився нарід з усіх сторін, бо тут був осідок всіх урядів, тут можна було полагодити всі справи, які хто мав. В товаристві значнійших бояр

відправляв князь щоденно суд на площі перед двором. По-кривджений вів винownika і свідків і розповідав перед князем свою жалобу, обжалований боронився і давав своїх свідків. Коли хто вніс несправедливу скаргу, того карали як винуватого; за злочини не засуджували на в'язницю, але винownik платив звичайно кару в грошах, — частина ішла на покривдженого, частина на князя. При великих злочинах, коли обжалований мимо доказів не хотів признатися до вини, примушували його силою до зізнань: били, дерли бороду, мучили іншими способами. Коли яка справа була дуже темна, уживали „божого суду“: кидали обжалованого в воду, — як потапав, був знак, що є невинний, як плив по верху, се значило, що провинився, бо — казали — вода не приймає грішного чоловіка; часом робили пробу розпаленим залізом, чи попече винownika; деколи спорячі билися з собою мечами, хто побідив, той був невинний. В неприсутности князя справи судив княжий урядник, т и в у н.

Часто сходилися на княжий двір бояри і поважні міщани на раду в важних справах; обговорювали всі державні справи, обдумували способи, як забезпечити країну перед ворогами, як піднести богацтво і заможність землі. Деколи в дуже важних справах скликував князь віче, раду всіх бояр і міщан з города. Тоді роздавався голос вічевого дзвона і всі горожани збиралися на широкій площі серед міста. Головою зборів вибирали якогось старшого, заслуженого чоловіка і він вів наради. Князь або бояри ставили під раду всякі справи, народ обдумував їх і голосно, окликами давав знак, яка думка йому подобається. Віче відбувалося все перед війною, тоді князь разом з воєводами відбував перегляд війська.

Як всі державні справи були полагоджені, князь виїздив на місто. Данило як їхав, кінь під ним був на причуд гарний, кульбака з червоного золота, лук і шабля також прикрашені золотом і ріжними дивними прикрасами, кафтан на ньому з грецького золототканого шовку, обшитий золотими і дорогими кружевами, чоботи з зеленої шкіри, вишивані золотом. Довкола князя їхали бояри і урядники деколи й відділ війська, в блестячих зброях, з червоними щитами, під прапором. Князь їздив оглядати свої маєтности, відвідував свої стада, що годувалися під доглядом конюхів. Часто відбувалися лови в галицьких лісах, що тоді були ще повні всякого дикого звіра; їхав тоді князь з усею дружиною, з ловчими і сокільниками при звуках труб і ловецьких рогів.

В святочні дні відбувалися на княжій дворі забави і бенкети. Столи заставляли срібними мисами, золоченими чарками і іншою дорогою посудиною; подавали всякі страви: гуси, лебеді, журавлі, голуби, кури, заяці, оленину, вепровину, телятину, воловину, — все те приладжене на різний спосіб; пили всякі напитки, найбільше вино, мід чистий і мід варений з корінням; багато кухарів трудилося, обливаючися потом, інші знов слуги бігали носячи тарелі, інші тримали срібні умивальниці, інші посуду з гарячою водою, інші фляшки з вином, інші махали обережно для прохолоди. Кімнати прикрашені по княжому, всюди було повно килимів з витканими узорами, столи і лави застелені дорогими прикривалами. При бенкеті пригравали музики на гусях, дудах, сопілках, трубах, інші співали пісні в честь князів, інші танцювали, оповідали байки і сміховинки. Деколи, особливо як приїхали гості з далеких країв, відбувалися лицарські ігрища, турніри; лицарі визивали себе і боролися з собою на конях у повній зброї, хто кого побідить.

Деколи окривалося ціле місто сумом, тоді — як умер князь; по всіх церквах гуділи тоді дзвони, всі люди прибирали чорні убрання на знак жалоби. Але недовго по похороні приходили знов святочні дні, як засідав на столі новий князь; тоді знов дзвенів Галич піснями і весіллям.

V.

(Останні галицькі князі. Занепад Галича.)

Часи князя Данила се були останні хвилі слави Галича; недовго почався занепад.

В 1240 р. прийшов на Україну страшний напад Татар, дикої орди, що прийшла з далекої Азії. Татари перейшли цілу Україну і знищили її огнем і мечем. Упав тоді золотоверхий Київ, упав Володимир, прийшов кінець і на інші городи. Тоді також знищили Татари Галич. В який спосіб се сталося, не знаємо нічого; Галич лежав в руїнах і не піднісся вже ніколи до дальшої слави. Одинока вана подія, яка сталася в Галичі в пізніших часах, се було заснування галицької митрополії 1302 р.; давніше Галичани належали до київського митрополита, тепер замешкав в Галичі новий галицький митрополит. Імена галицьких митрополитів знаємо такі: Ніфонт, Петро, Гавриїл, Теодор; але вже сорок літ пізніше митрополія в Галичі упала.

В сто літ по татарським нападі упала галицька держава: в 1340 р. умер останній галицький князь, почалися нові війни в Галичині. На галицькі землі почали нападати з одного боку Поляки й Угри, з другого Литовці і Татари; війни тревали майже сорок літ; всюди лишилися руїни і звалища... Вкінці Галичани перейшли під пановання Польщі.

В Галичі, так само як в інших містах настали неликі зміни. Давне багате міщанство і горде боярство в безнастанних війнах вимерло і зубожіло. Доми стояли пусті, поля неуправлені. До Галича стали напливати чужинці — Поляки, Німці, Вірмени; дещо пізніше осіли в Галичі Караїти, жидівська секта, що говорила мовою подібною до татарської і мала прийти до нас з Криму. Тих нових поселенців польські королі осадили на новім місці, ближче Дністра, там, де й тепер є місто Галич. Вони дістали від королів привілеї і права, більші як українське міщанство; торгівля і промисл дісталися в їх руки; поволи чужинці запанували в місті. В польські руки дісталися всі уряди. Найвищий урядник в Галичі за польських часів був воєвода; пізніше на його місце прийшов каштелян; був і другий високий урядник, староста, а крім них інші нижчі — все те були Поляки. В Галичі відбувалися щорічно зїзди шляхти, соймикки; каштелян відбував тут перегляд шляхотського війська. Міщани дістали німецьке право і рядилися самі: що року вибирали собі посадника (бурмістра) і міську раду; суди відбували лавники з війтом на чолі.

Все те були заведення чужі для Українців; давні звичаї пропадали. Але найбільші зміни настали в церковних справах. Поляки були католиками й хотіли завести в Галичині латинство, викорінити православну віру, яку здавна визнавали Українці. З початку робили це обережно. Король Казимир, що перший заняв Галичину, дозволив навіть Українцям відновити галицьку митрополію: в 1371 р. царгородський патріарх висвятив на митрополита єпископа Антонія. Але пізніше король Людвик не показував вже ніякої прихильности православної вірі. В 1375 р. за згодою папи заложив король в Галичі латинське арцибіскупство; в Галичі не було дотепер ніякого латинського костела і на катедрі віддали арцибіскупови українську церкву! Є нині під Галичем латинський монастир в Святім Станиславі: в давніх грамотах переховалися згадки, що се була колись наша церква св. Пантелеймона! Коли і в який спосіб втратили її Українці, про се не знаємо нічого... Ще

більші переслідування прийшли за короля Ягайла. Сей король відібрав від православних маєтності, що належали до галицької митрополії і віддав їх латинському арцибіскупові. Галицьке духовенство хотіло боронити своєї церкви, але король в страшний спосіб примусив його до мовчанки: „галицьких крилошан воджено з Крилоса на поворозі і павлено їх через Дністер“ — так говорять про се старі записки... Церковні доходи з Крилоса віддав оден з пізніших королів галицькому старості, він мав стягати з духовенства податки, судити церковні справи і т. и.

Так прийшов занепад Галича. Давний город українських князів став нужденим місточком. Деяке значіння мав Галич тільки завдяки своєму замкови. Замок на новому місці, де є теперішні руїни, поставлено коло 1370 р. В ріжних війнах і облогах він був зруйнований, нізнійше його перебудовано. Укріплено також місто. В 1727 р. місто було окружене з трьох боків валом, а на нім було 5 башт і 3 брами до візду. Замок мав муровану браму і склеп, де ховали урядові книги; при брамі були й комори, де міщане ховали свої річі підчас восної небезпеки. Башт було кілька, одні муровані, инші деревляні, але всі були дуже зруйновані; гармат було 10. Пізнійше відновив замок староста Андрій Потоцький, поставив нові мури, вали і т. и. В 1661 р. було в замку 20 гармат більших і 34 менші; в бочках ховали порох, кулі та инші військові прилади. В 1767 р. замок був знов зруйнований; мури потріскали і порисувалися, сходи погнили, брама не замикалася. При кінці XVIII. ст. замок завалився зовсім і дотепер залишилися з нього невеликі останки.

На удержання замку платили міщани ріжні податки. Так 1405 р. з кожного лану платили господарі по 1 зол. та колоду вівса і пів колоди жита. В 1572 р. зложили міщани податку 21 пнів пчіл, 12 вепрів і 9 зол. грішми. В 1611 р. Галичани не платитили вже данини від пчіл і волів, але мали робити всяку роботу, косити сіно, ловити рибу і т. и.; тільки селяни давали до замку весною сир і вівці, а також десятину від свиний.

Про ремесла, промисли і заняття галицького міщанства знаємо не багато.

В 1572 р. було в Галичі 7 священників, 11 шевців, 10 різничих лавок, 31 жидівських домів. В 1627 р. було 6 священників, 24 дома Караїтів, кілька домів жидівських;

всіх домів було 130. В 1765 р. християн було 120 домів, 16 Караїтів, 36 Жидів; церкви було три.

Тепер числить Галич понад 5000 мешканців. В переписі 1900 р. всіх мешканців було 5850, а з того було: греко-кат. 2274, римо кат. 998, Жидів 1554, Караїтів 114; по мові було Українців 3206, Поляків 1545.

З того видно, що Українці становлять більшість (65%) в місті. Але українське життя стоїть в Галичі слабо.

До громадської ради увійшло при виборах перед війною тільки 16 Українців на всіх 36 членів, але й се не всі люди свідомі. В двох народніх школах, мужеській і жіночій викладава мова є польська; українських інституцій в Галичі небагато. Філія „Просвіти“ щойно обновлює свою діяльність. Читальня „Просвіти“ має ледви 50 членів; аматорський кружок при ній дає деколи театральні вистави. Є також кружок

„Рідної Школи“. Сирітський захист має такі малі фонди, що може утримувати всього 6 сиріт! На відкриття філії „Товариства охорона молодіжи“ власти не дозволили. З економічних інституцій є кооператива „Поміч“, філія „Сільського Господаря“, каса „Надія“, але діяльність їх невелика. Перед війною українське життя в Галичі було сильніше, — є надія, що й тепер воно оживиться. В сусідніх селах організація шириться все більше, закладаються читальні, „Січі“, „Соколи“, кооперативи, — все те матиме вплив на Галич; а свідомі люди з сусідства підпоможуть слабе галицьке міщанство. Можна надіятись також, що в Галичі осідатиме більше інтелігентів-Українців; дотепер сил до народньої роботи було дуже мало і тому життя не могло ширше проявитися.

Може надійде колись світла хвилина, уступить тьма, що обсіла старий княжий город, і настануть знов для Галича славні часи, як було за давньої української держави.

Ангін Могильницький.

ОБРАЗ СТАРОДАВНОГО ГАЛИЧА.

Тодішній Галич, великий, багатий,
Обіймав простір на пять годин ходу,
Вбирався в красні, золотії шати,
Богацтвом ткані з гори аж до споду,
Котрим сіяли церкви і палати

А 584371

І тверда кріпость князівського роду
І Владимирка двір озолочений, —
При нім греміли вічеві собори,
Храбрый дружини полк вооружений
Підпирав сильно аж угорські гори!
Стіл Осмомисла золотокований
Поміщав раду пресвітлих бояр,
Переговори і мира і брани
І всяк домашній тихемирив свар!
Його торговлю, ніби густі хмари
Вкривали купці з розличних сторон,
Переповняли богацтвом базари
І несли місту золотий полон!
До його княгинь приїзджали свати
Від царів можних і несли поклін,
Посли далекі і римські легати
Гостили часто серед його стін!
Твердим зелізом покриті лицарі,
Своїм заслона а ворогам страх,
Розполошили супостатів хмари,
Били солтанів в далеких землях.
Землі столиця, щит межі містами,
Сіяв прекрасно як порання зоря,
Підпирав сильних князів раменами,
Владів землями від Сяна до моря;
Красний і теплий, як нова сукмана,
Величав, красив і грів свого пана.

Нині сукмана здерта, самі лати, —
Яке дно було, — тяжко відгадати!...

ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА „ПРОСВІТИ“

містить популярні розвідки з історії України, особливо про світлі хвилини нашої минувшини, про українську державу, визвольні змагання, великі діла культури, визначних діячів, про українські землі і місцевости.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ У ЛЬВОВІ (РИНОК Ч. 10.)

З друкарні „Діла“.